

Józef Mandziuk

"Stanisław Łubieński - pasterz,
polityk i pisarz", Waldemar Graczyk,
Kraków 2005 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 12/1, 334-337

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

cia, a większość zdjęć pochodzi od ludzi szerokiego serca, miłujących piękno i dobro, wrażliwych na człowieka i świat. Chodzi tu ostatecznie o ludzi bliskich sercem kard. S. Wyszyńskiego. Można się z tej książki uczyć takich właśnie cech oraz wartości i uczuć przyjaźni, bliskości, tak potrzebnych ostatecznie każdej osobie jak i społecznie całej ludzkości.

Szczególne słowa wdzięczności należą się najpierw samej redakcji prezentowanego opracowania. Ważnym i bardzo cennym jest tu przede wszystkim sam pomysł takiej właśnie publikacji, a następnie jego konsekwentna realizacja, która z pewnością nie była łatwa, w polskiej rzeczywistości edytorsko-wydawniczej. Wydaje się, że sama redakcja w swych staraniach była tutaj wręcz zdeterminowana twórczo, i ostatecznie dzięki niej opublikowana została omawiana praca.

Można sądzić, że prezentowany album „Droga życia” wzbudzi jeszcze szersze i bardziej pogłębione zainteresowanie osobą i działalnością Prymasa Tysiąclecia. Jest on przecież w konsekwencji znaczącym wkładem w kształtowanie oraz wychowywanie postaw obywatelskich i patriotycznych w Polsce wielu młodych ludzi, opartych m.in. na trwałych wartościach europejskich oraz bogactwie naszej historii. Nie można tu pominąć także jego pozytywnie i twórczej stymulującej funkcji wobec Polski Polonii oraz wszystkich Rodaków żyjących poza granicami kraju.

Więcej, prezentowany album może być znakomitym darem, prezentem czy pamiątką przy różnych okazjach, nie tylko religijnych czy chrześcijańskich zaofiarowywanym bardzo otwartym ku poznaniu dziejów chrześcijaństwa w Polsce. To ważne przypomnienie oraz jednocześnie wzbogacenie wielu aktualnych funkcji, chrześcijańskiego świadectwa życia, które znaczone są konkretnymi postawami ludzkimi.

Wydaje się zatem, że prezentowana książka winna znaleźć w wielu ważniejszych bibliotekach, różnych nie tylko polonijnych, instytucjach kulturalnych, a nawet w domach zakonnych i prywatnych. Jest to bowiem znakomita pomoc w studium naszej najnowszej historii, tej niepodległościowej oraz narodowej, tak w wymiarze świeckim jak i chrześcijańskim. Być może – w tym kontekście – wielu zechce sięgnąć po tę publikację z racji osobistych relacji czy kontaktów z kard. Stefanem Wyszyńskim, Prymasem Polski oraz innymi przedstawicielami Kościoła w Polsce.

Bp Andrzej Franciszek Dziuba

Waldemar G r a c z y k, *Stanisław Łubieński – pasterz, polityk i pisarz*. Kraków 2005, ss. 484.

W dziejach Kościoła katolickiego w Polsce żyli i działali hierarchowie, którzy w pełni zastępują na ujęcia monograficzne. Tymczasem polska historiografia kościelna pod tym względem jest ciągle uboga. Wprawdzie w ostatnich latach pojawiły się różne słowniki biskupów, lecz zawierają one tylko ogólne dane o przedstawicielach wyższego duchowieństwa. Można wspomnieć zdanie o. prof. Hieronima E. Wyczawskiego, wybitnego

historyka Kościoła polskiego, iż należy zająć się tymi postaciami z grona episkopatu, które uczyniły w swoim życiu bardzo wiele lub wyjątkowo mało. Normalni bowiem ordynariusze, którzy zajmowali się administracją, wizytacjami kanonicznymi, nauczaniem – wypełniali po prostu własne obowiązki pasterskie i nie wzbudają ani zachwytu ani pogardy. Można też dodać, że warto zająć się biskupami, którzy oprócz wypełniania zadań duszpasterskich, zaznaczyli swoją obecność w dziedzinie polityki, kultury czy życia ekonomiczno-społecznego.

Ks. Waldemar Graczyk, kapłan diecezji płockiej, adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, poświęcił swoją rozprawę habilitacyjną postaci Stanisława Łubieńskiego, który zapisał się w dziejach jako mądry, gorliwy i cnotliwy pasterz, niestrudzony pisarz i oddany w pełni sługa Rzeczypospolitej Trojga Narodów. Był on osobą wyjątkową jako podkanclerzy koronny, jeden z najbliższych doradców króla Zygmunta III Wazy w ostatnim dziesięcioleciu jego panowania. W swoich pismach podejmował tematykę dotyczącą węzłowych problemów polskiej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Jako biskup płocki okazał się wybitnym duszpaste-rzem dość prymitywnych mieszkańców ziem nad Wisłą, Narwią i Bugiem. Ponadto był znakomitym gospodarzem na rozległych terenach centralnego Mazowsza. Autor przedstawił swojego bohatera na możliwie szerokim tle, uwzględniając jego rolę w życiu Kościoła i kraju oraz podkreślając jego znaczenie jako pisarza wczesnego baroku. Stąd prezentowana dysertacja przynosi ważny zrąb faktów, bez których przyszli historycy nie mogliby się obejść i zarazem inspirować do dalszych poszukiwań oraz pozwala sformułować nowe pytania badawcze.

Na treść recenzowanej rozprawy składa się: wykaz stosowanych skrótów, wstęp, trzy części z rozdziałami i paragrafami, zakończenie, bibliografia, aneksy (Genealogia rodu Łubieńskich z XVII w., długi testament w języku łacińskim bpa Stanisława Łubieńskiego oraz *Taxa beneficiorum omnium totius dioecesis Plocensis ab anno 1628*), streszczenia w języku niemieckim i angielskim, indeksy osobowy i nazw geograficznych. Na końcu książki znajduje się 8 fotografii czarno-białych z odpowiednimi opisami, które powinny rozpoczynać się dużymi literami.

Wielką zaletą rozprawy jest jej bogata baza źródłowa. Autor dotarł do dwóch archiwów kościelnych w Płocku i Siedlcach oraz dwóch archiwów państwowych: AGAD w Warszawie i Archiwum Państwowego w Gdańsku, a także do archiwaliów w bibliotekach polskich: PAN PAU w Krakowie, Czartoryskich w Krakowie, Jagiellońskiej, PAN w Kórniku, Ossolineum we Wrocławiu i Uniwersyteckiej w Warszawie. Sięgnął również po akta ze zbiorów *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystanie przezeń licznej korespondencji, rozsianej po różnych zbiorach. W swojej dysertacji wykorzystał także dane ze źródeł drukowanych, jak akta nuncjatury w Polsce, diariusze sejmowe, materiały do dziejów diecezji płockiej, wydane przez ks. Michała M. Grzybowskiego, drukowane listy od i do bohatera książki, jak również *Opera post-huma* Stanisława Łubieńskiego, które wyszły spod prasy drukarskiej w Antwerpii w 1643 r. Odnośnie literatury przedmiotu Autor wykorzystał w zasadzie dostępne mu opracowania, przeprowadzwszy we Wstępie krytyczną charakterystykę najważniejszych

pozycji. Pisząc o biskupie wrocławskim i plockim Karolu Ferdynandzie mógł przytoczyć monografię o nim pióra ks. Gintera Ćwięczka (*Królewicz Karol Ferdynand Waza jako biskup wrocławski*. Warszawa 1973), a nie tylko cytować artykuł Władysława Czaplińskiego z Polskiego Słownika Biograficznego (t. 18, s. 498-501).

Przypatrzmy się bliżej układowi treściowemu ocenianej dysertacji, która została podzielona na trzy części. Moim zdaniem praca uzyskałaby większą zwartość, gdyby została ujęta w ośmiu rozdziałach. Trzy niesymetryczne części (ss. 90+202+32) rozbijają całość zarysowanej problematyki. Tytuł odpowiada w pełni zarysowanej treści. Część I-sza obejmuje lata od urodzenia do nominacji na biskupstwo plockie (1574-1627). Autor wydobyl cechy środowiska rodzinnego (religijność, patriotyzm, pracowitość, lojalność), które wpłynęły na osobowość późniejszego hierarchy i polityka. Przy omawianiu roli wysokiego dygnitarza Macieja Pstrokońskiego w karierze duchowej i politycznej krewniaka Stanisława, zostały ukazane mechanizmy awansu, obowiązujące w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. Protekcja sprawiła, że młody Łubiński po studiach otrzymał stanowisko sekretarza w kancelarii królewskiej oraz kanonie w kapitule gnieźnieńskiej i krakowskiej. W krótkim czasie został zaliczony do tzw. regalistów. Oddanie królowi Zygmuntowi III Wazie zostało wynagrodzone opactwem komendataryjnym w Tyńcu k. Krakowa, biskupstwem łuckim i podkanclerstwem koronnym. Aczkolwiek pozostawał w bliskim otoczeniu monarchy i był autorem propozycji często trudnych reform, nie miał zagorzałych wrogów w środowisku szlachty. Świadczy to dobrze o jego kulturze osobistej, takcie i ujmującym stylu kontaktów z otoczeniem. Czytelnik w tej części rozprawy zostaje wprowadzony w świat zawiłych meandrów polityki zagranicznej i wewnętrznej Rzeczypospolitej Trojga Narodów. Mógł jednak Autor więcej miejsca poświęcić problemom ustrojowym, stosunkom międzynarodowym, wyznaniowym, a także gospodarczo-społecznym. Z pewnością na tak zarysowanym tle jaśniejsze byłyby motywy działania bohatera monografii.

Część II-ga dysertacji została poświęcona Stanisławowi Łubińskiemu jako biskupowi plockiemu (1627-1640). Autor w oparciu o materiały źródłowe ukazał postać wybitnego biskupa troszczącego się o podniesienie poziomu życia religijno-moralnego, poprzez zwoływanie synodów, prowadzenie właściwej polityki personalnej, erygowanie parafii, szpitali, bractw, altarii i kolegium psalterzystów. Na kartach książki spotykamy się z problematyką gospodarczą biskupstwa plockiego, a biskup jawi się nam jako dobry gospodarz, mający poczucie sprawiedliwości i pragnący zaradzić złu wśród duchowieństwa i wiernych. Czytelnik dowiaduje się o różnych źródłach dochodów biskupstwa: dobra ziemskie i kluczce folwarczne, użytki leśne, produkcja rzemieślnicza i młyńska. Te zagadnienia często pomijane są w historiografii, zwłaszcza gdy autorami dzieł bywają osoby duchowne.

Część III-cia rozprawy posiada odmienny charakter i dotyczy dorobku pisarskiego biskupa i polityka. Autor przybliżył jego młodzieńczą przyjaźń z poetą włoskim Marcantonio Bonciariem i polskim lirykiem religijnym Markiem Kazimierzem Sarbiewskim. On sam poezję uważał za „niebiański pokarm duszy”. Jednak zainteresowania pisarskie biskupa zostały ukierunkowane w stronę historii Polski i Kościoła katolickiego. Jego pi-

sma po śmierci zebrano i wydano zbiorowo w 1643 r. w Antwerpii – wielkim ośrodku drukarstwa europejskiego. Ks. Graczyk wykazał, że jego bohater miał dobry warsztat historyka i – wbrew różnym mylnym ocenom i sądom – logicznie i ze znajomością rzeczy konstruował swoje wywody. I tak w dziele *Vitae episcoporum Plocensium* opisał działalność kościelną i polityczną 59 biskupów płockich. Szczególną zasługą Autora jest przeprowadzona analiza treści dzieła pt.: *De rebus Silesiacis discursus*, dotyczącego związku Śląska z Koroną Polską, zarówno politycznych jak i kościelnych. Ponadto biskup-historyk opisał żywot biskupa włocławskiego Pstrokońskiego, któremu wiele w życiu zawdzięczał. Skreślił też rozprawę o sprawowaniu urzędu biskupiego oraz pozostawił utwory dotyczące podróży do Szwecji i sąsiedniej Rusi.

Prezentowana rozprawa naukowa została napisana pięknym literackim językiem, czasem tchnącym nieco staropolszczyzną (np. s. 29). Autor okazał się klasycznym historykiem ze swadą poruszającym się w ciekawych czasach XVI/XVII stulecia. Wysunięte pewne uwagi krytyczne nie wpływają na moją wysoką ocenę rozprawy, która uważam za jedną z najlepszych monografii hierarchów polskich w naszej historiografii.

Ks. Józef Mandziuk